

УДК 343.14:343.132:343.915

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.68>

ЗМАГАЛЬНІСТЬ І «ЯКІСТЬ» ДОКАЗІВ У СПРАВАХ ПРО РОЗТРАТУ ТА ПРИВЛАСНЕННЯ: КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ АДВОКАТСЬКОГО ЗАХИСТУ

Щирук М.М.,

здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук

Науково-дослідного інституту публічного права,

адвокат

ORCID: 0009–0001–1327–1964

Щирук М.М. Змагальність і «якість» доказів у справах про розтрату та привласнення: криміналістичні механізми адвокатського захисту.

У статті розглянуто криміналістичне забезпечення діяльності адвоката (захисника) у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України як системну професійну технологію реалізації функції захисту та суб'єктності захисника у доказуванні, а не як сукупність факультативних «технічних прийомів». Окреслено доказовий профіль цієї категорії справ, у якому домінують документальна, фінансово-економічна й цифрова інформація (первинні документи, бухгалтерські реєстри, договори, листування, логи та метадані), а також матеріали ревізій, аудитів і судових експертиз, що підвищує вимоги до повноти контексту, процесуальної форми, збереження та перевірюваності доказів. Висвітлено процесуально-криміналістичні ризики для сторони захисту: селективне вилучення документів без відтворення «ланцюга» управлінських рішень і господарських операцій; надмірні та непропорційні обшуки з вилученням документів і носіїв даних; блокуючі арешти майна; некоректні «переходи» від оперативної інформації до доказів; підміна кримінально-правової оцінки господарським спором або, навпаки, використання кримінального процесу як інструменту тиску в корпоративних конфліктах.

Розкрито питання ранньої діагностики доказового ядра обвинувачення, побудови альтернативної доказової версії на основі повного документального контексту, систематизації багатоепізодних доказових масивів і формування причинно-наслідкових зв'язків. Проаналізовано тактичні підходи до типових процесуальних ситуацій (тимчасовий доступ, обшук, виїмка, арешт майна, призначення експертиз, допит експерта), з акцентом на «якість» цифрових доказів (спосіб копіювання, цілісність, фіксація метаданих) та критичну верифікацію експертного продукту (вихідні дані, методика, межі компетенції). Підкреслено роль судового контролю як механізму забезпечення допустимості, пропорційності втручання у права та обмеження дискреції сторони обвинувачення. Відзначено потребу формувати для суду логічну доказову «історію» та відмежовувати розтрату від управлінської помилки.

Ключові слова: ст. 191 КК України, привласнення, розтрата, захисник, доказування, криміналістичне забезпечення, тактика захисника, судовий контроль, тимчасовий доступ, обшук, цифрові докази, експертиза.

Shchyruk M.M. Adversarial procedure and the “quality” of evidence in misappropriation and embezzlement cases: forensic mechanisms of defence counsel.

The article examines forensic support for the work of an attorney (defence counsel) in criminal proceedings under Article 191 of the Criminal Code of Ukraine as a systemic professional technology for implementing the defence function and the defence counsel's role as a subject of proof, rather than as a set of optional “technical techniques.” It outlines the evidentiary profile of this category of cases, in which documentary, financial-economic, and digital information (primary documents, accounting registers, contracts, correspondence, logs and metadata) predominates, as well as materials from inspections, audits, and forensic examinations, which increases the requirements for contextual completeness, procedural form, preservation, and verifiability of evidence. The article highlights key procedural and forensic risks for the defence: selective seizure of documents without reconstructing the “chain” of managerial decisions and business operations; excessive and disproportionate searches involving the seizure of documents and data carriers; blocking asset seizures; improper «transitions» from operational information to evidence; substitution of criminal-law assessment with a commercial dispute or, conversely, the use of criminal proceedings as an instrument of pressure in corporate conflicts.

The paper addresses issues of early diagnosis of the prosecution's evidentiary core, building an alternative defence evidentiary version based on full documentary context, systematising multi-episode evidentiary arrays, and establishing causal links. Tactical approaches to typical procedural situations (temporary access to items and documents, search, seizure, attachment of property, appointment of examinations, and examination of an expert in court) are analysed, with emphasis on the «quality» of digital evidence (method of copying, integrity, fixation of metadata) and critical verification of expert output (input data, methodology, and limits of competence). The role of judicial control is underscored as a mechanism for ensuring admissibility, proportionality of interference with rights, and limiting the prosecution's discretion. The need to present the court with a coherent evidentiary «narrative» and to distinguish embezzlement from managerial error is also noted.

Key words: Article 191 of the Criminal Code of Ukraine, misappropriation, embezzlement, defence counsel, proof, forensic support, defence tactics, judicial control, temporary access to items and documents, search, digital evidence, forensic examination.

Постановка проблеми. Кримінальні провадження за ст. 191 КК України залишаються одним із найбільш ресурсомістких сегментів економічної злочинності, де процесуальна «вартість» справ зумовлюється не стільки кількістю епізодів, скільки складністю доказування юридично значущих фактів: режиму ввіреності/відання майна, меж службових повноважень, механізму розпорядження активами, причинно-наслідкового зв'язку між управлінськими рішеннями та майновою шкодою, а також доведення прямого умислу саме на привласнення чи розтрату (а не управлінську помилку чи господарський ризик). Динаміка статистичної звітності органів кримінальної юстиції та антикорупційної юрисдикції засвідчує сталість значного масиву таких проваджень, що підвищує вимоги до якості доказування і робить роль захисника центральною для реальної змагальності та контролю доказової бази обвинувачення [1; 5]. У цих умовах криміналістичне забезпечення діяльності адвоката слід концептуалізувати як системну професійну технологію реалізації права на захист, що дозволяє захиснику діяти як активному суб'єкту доказування – формувати альтернативну доказову картину, виявляти дефекти походження та процесуальної форми доказів, а також ініціювати ефективний судовий контроль за втручанням у права особи [6; 7; 8; 13; 20; 23].

Підсумовуючи, слід наголосити, що актуальність теми зумовлена поєднанням трьох взаємопов'язаних чинників: стійко високим рівнем кримінальних проваджень за ст. 191 КК України, складною багаторівневою природою доказування у таких справах (де вирішальними є контекст документів, межі повноважень, причинний зв'язок і доведення умислу), а також підвищеними ризиками істотного втручання у права особи через обшуки, вилучення документів і даних та арешти майна. Саме тому практична потреба полягає у виробленні цілісної криміналістично орієнтованої моделі діяльності захисника, здатної забезпечити реальну змагальність і перевірюваність доказової конструкції обвинувачення, мінімізувати доказові помилки та запобігати підміні кримінально-правової оцінки господарсько-управлінськими спорами, що безпосередньо впливає на справедливість і легітимність кінцевого судового рішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика криміналістичного забезпечення діяльності адвоката у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України формується на перетині трьох науково-практичних масивів: (1) досліджень доказування і ролі сторони захисту; (2) робіт, присвячених судовому контролю та процесуальним гарантіям; (3) прикладних розробок щодо тактики, роботи з документально-економічною та цифровою інформацією. Актуальність цієї тематики підтверджується статистичними даними щодо стабільної поширеності проваджень за ст. 191 КК України та їх значної процесуальної «вартісності», що загострює вимоги до якості доказування й до інструментарію захисту [1; 5]. У суміжній площині дослідження причин і механізмів протидії рейдерству показали, що економіко-правові конструкції можуть використовуватися як оболонка протиправних намірів або як інструмент процесуального тиску в корпоративних конфліктах, а отже захист потребує методично виваженого відмежування кримінально караної поведінки від господарських спорів [2].

У доктрині доказового права системоутворюючими стали праці, що обґрунтовують сучасну концепцію кримінального процесуального доказування та критерії «якості» доказів, підкреслюючи перевірюваність, мотивованість і процедурну коректність як умову легітимності судових висновків [8; 10; 30]. У цьому ж руслі послідовно розвинуто тезу про захисника як суб'єкта доказування й окреслено проблемні питання реалізації такої суб'єктності на досудовій стадії, а також інституційні гарантії доказової активності захисту [6; 7; 23]; прикладний вимір цих підходів конкретизовано у навчальних і практико-орієнтованих роботах з адвокатури [20]. Спеціалізоване дослідження участі захисника у доказуванні саме у справах про привласнення або розтрату майна службовою особою уточнило типові вузли доказування (ввіреність/відання, умисел, причинний зв'язок, шкода) та ризики «селективної інтерпретації» документального масиву [19].

Водночас центральним методологічним підґрунтям для криміналістичного забезпечення захисту є комплекс праць про судовий контроль, реалізацію засади змагальності у процедурах оскарження, процесуальні функції слідчого судді та конкретні форми контролю (у т. ч. за межами втручання у права), що формують критерії перевірки законності й пропорційності доказових дій сторони обвинувачення [3; 4; 22; 25; 28; 29; 31]. Важливим напрямом є розробка стандартів справедливого та допустимого доказування через судовий контроль [13], а також аналіз процесуальних «переходів» від оперативної інформації до доказів і вимог контролю за використанням протоколів оперативно-розшукових заходів [12]. Окремий блок становлять публікації щодо обшуку та стандартів захисту приватності [9], застосування тимчасового доступу до речей і документів у складних провадженнях [14], а також теоретико-прикладні праці, що визначають зміст криміналістичної тактики і тактики захисника як елементів організації доказової діяльності [16; 17]. Нарешті, дослідження гарантій суддівської незалежності, проблем притягнення суддів до кримінальної відповідальності та особливостей проваджень щодо народних депутатів акцентують підвищений стандарт процедурної точності й контролю у «чутливих» категоріях справ, що є релевантним для частини проваджень за ст. 191 КК України [11; 15; 18]. У контексті прав людини та процесуальних гарантій значущими є публікації про проблемні питання забезпечення прав людини і окремі аспекти доказування за участю слідчого судді [23; 24], а також конвенційні орієнтири ЄСПЛ щодо недопущення свавільності та належного обґрунтування втручань, репрезентовані, зокрема, у справі *Kavala v. Turkey* [30]. Сукупно ці праці формують наукову базу, однак потребують інтеграції у спеціальну модель криміналістичного забезпечення діяльності адвоката саме у документально-економічних та цифрово-орієнтованих провадженнях за ст. 191 КК України, де вирішальними стають контекстуальність документів, контроль процесуальної форми отримання даних і критична верифікація експертного знання.

Метою цієї статті є обґрунтування концептуальних засад і прикладної моделі криміналістичного забезпечення діяльності адвоката (захисника) у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України як системного інструментарію реалізації функції захисту та суб'єктності захисника у доказуванні, орієнтованого на підвищення «якості» доказування, перевірюваність джерел і процедур, а також на ефективне використання судового контролю для обмеження дискреції сторони обвинувачення й запобігання непропорційним втручанням у права особи. Для досягнення зазначеної мети у статті поставлено такі завдання: визначити місце криміналістичного забезпечення у структурі професійної діяльності захисника та розкрити його зв'язок із сучасною концепцією кримінального процесуального доказування; охарактеризувати доказовий профіль проваджень за ст. 191 КК України (домінування документальної, фінансово-економічної та цифрової інформації) і виявити типові доказові та процесуальні ризики для сторони захисту; окреслити критерії ранньої діагностики доказового «ядра» обвинувачення та визначити вузлові елементи, від яких залежить стійкість доказової конструкції (ввіреність/відання, умисел, причинний зв'язок, шкода, корислива спрямованість); сформулювати тактичні підходи захисника щодо ключових процесуальних ситуацій (тимчасовий доступ до речей і документів, обшук/виїмка та вилучення цифрових носіїв, арешт майна, відкриття матеріалів, допит експертів), спрямовані на забезпечення повноти контексту, належної фіксації та збереження даних; розкрити особливості роботи захисника з оперативною інформацією, ревізіями/аудитами та експертними висновками з позицій критичної верифікації методики, вихідних даних і меж компетенції; обґрунтувати роль судового контролю як стрижневого механізму забезпечення справедливого й допустимого доказування у справах за ст. 191 КК України та визначити напрями використання конституційних і конвенційних стандартів для оцінки законності, пропорційності та несвавільності процесуальних втручань; запропонувати узагальнену модель криміналістичного забезпечення діяльності адвоката, що поєднує доказову стратегію, тактико-ситуаційні рішення та процесуальний контроль «якості» доказів у документально-економічних і цифрово-орієнтованих провадженнях.

Виклад основного матеріалу. Вихідною теоретичною позицією є визнання захисника суб'єктом доказування, що впливає з сучасного розуміння функції захисту та процесуальних можливостей сторони захисту у чинному КПК України. У доктрині послідовно підкреслюється, що доказування не зводиться до «пасивного спростування» матеріалів обвинувачення, а передбачає активну доказову діяльність: ініціювання процесуальних дій, збирання та подання документів, залучення спеціальних знань, формування лінії допиту і перехресного допиту, оскарження рішень, дій чи бездіяльності, а також постановку питання про належність і допустимість доказів [6; 7; 23]. Водночас концепція кримінального процесуального доказування акцентує, що легітимність судового висновку залежить не від обсягу інформації, а від її процесуальної якості, перевірюваності та мотивованості, що перетворює допустимість доказів і контроль процедури їх здобуття на системоутворюючі елементи справедливого процесу [8; 10; 30].

Саме тут криміналістичне забезпечення діяльності адвоката виконує подвійну функцію. По-перше, воно є «прикладною інфраструктурою» реалізації суб'єктності захисника у доказуванні, допомагаючи перетворити розрізнені процесуальні права на керовану доказову стратегію [19; 20; 23]. По-друге, воно інтегрує криміналістичні категорії (версія, ситуація, тактика, документування, слід/дані) у процесуальну форму, не підмінюючи право «технікою», а забезпечуючи коректний перехід від фактичної інформації до юридично значущих висновків [16; 17]. Це особливо важливо у справах за ст. 191 КК України, де фактичний масив майже завжди допускає альтернативні інтерпретації, а ключове питання полягає в тому, чи «складаються» розрізнені фінансово-документальні фрагменти у доказ прямого умислу та ввіреності/відання.

Специфіка проваджень за ст. 191 КК України полягає у домінуванні документальної та фінансово-економічної інформації, доповненої цифровими слідами (електронна пошта, месенджери, журнали доступу, метадані файлів, логи інформаційних систем, цифрові копії первинних документів тощо). Така структура доказової бази створює парадокс: формальна «переконливість» документів може підмінити змістовну перевірку контексту господарської операції, а селективно вилучений документ – виступати «псевдоядром» обвинувачення без доведення суб'єктивної сторони та причинного зв'язку [8; 10; 19].

Для захисника типовими ризиками стають: (1) вилучення документів/даних без повного контексту і без збереження їх внутрішньої системності (наприклад, вилучення окремих актів чи платіжних документів без реєстрів, підставних договорів, листування та внутрішніх рішень); (2) перенесення акценту з доказування умислу на «каталог порушень» процедур закупівель, бюджетної дисципліни чи корпоративних правил; (3) домінування експертного висновку як «об'єктивізованого» доказу при невидимих для суду дефектах методики та вихідних даних; (4) надмірні обшуки й вилучення цифрових носіїв, що паралізують діяльність підприємства, створюють непропорційні втручання та генерують похідні порушення прав [9; 13; 23].

Наслідком цих ризиків є підвищена роль судового контролю: саме він здатний трансформувати виявлені дефекти процесуальної форми та «якості» доказів у юридично значущі рішення щодо допустимості, пропорційності втручання та меж доказування [3; 4; 13; 22].

Криміналістичне забезпечення діяльності адвоката у провадженнях за ст. 191 КК України доцільно вибудовувати як послідовну модель, що починається з ранньої діагностики доказового ядра обвинувачення і завершується побудовою альтернативної, перевіреної доказової картини. На етапі ранньої діагностики ключовим є відокремлення «фактичного масиву» від його інтерпретації: навіть належно вилучені документи не доводять автоматично привласнення чи розтрату, якщо вони лише фіксують управлінське рішення або бухгалтерську операцію без встановлення ввіреності/відання та прямого умислу [19; 30]. Тому захисник має вибудувати логіку доказового аналізу навколо вузлових елементів складу: (а) підтвердження повноважень і реального механізму доступу до майна/коштів; (б) доказів передачі у ввіреність або встановлення відання; (в) встановлення фактичної траєкторії активу (руху коштів/майна) і кінцевого бенефіціара; (г) доведення конкретної шкоди та її причинного зв'язку з рішеннями/діями; (ґ) наявності корисливої спрямованості та прямого умислу [19; 30].

Тактичний вимір цієї моделі передбачає використання напрацювань криміналістичної тактики та спеціалізованої тактики захисника, де ключовими є ситуаційність, вибір моменту реагування, послідовність клопотань, управління доказовими ризиками та комунікативна стратегія представлення альтернативної версії суду [16; 17]. Практично це означає, що захист має організувати роботу з великими масивами документів і цифрових даних як із «системою», вибудовуючи хронологію та матрицю взаємопов'язаних рішень/операцій, а не реагуючи епізодично на окремі документи, відірані від контексту [19; 20; 23].

У справах за ст. 191 КК України тимчасовий доступ до речей і документів одночасно виступає інструментом формування доказової бази обвинувачення та джерелом ризиків для захисту, оскільки дозволяє стороні обвинувачення «конструювати» доказовий наратив через вибірку документів. Для мінімізації цього ризику криміналістичне забезпечення має бути орієнтоване на відновлення повного контексту: витребування первинних документів у сукупності, звірку бухгалтерських даних із джерелами їх формування, зіставлення версії обвинувачення з внутрішніми регламентами, наказами, посадовими інструкціями та фактичним розподілом повноважень [14; 19]. Науково-практичні підходи підкреслюють, що у складних, у тому числі організованих, формах злочинної діяльності інститут тимчасового доступу потребує підвищеного контролю меж і процесуальної форми, щоб запобігти неконтрольованому «вилученню інформаційного ландшафту» суб'єкта господарювання [14].

У процесуальному вимірі захист має перевіряти: предмет доступу, зв'язок запитуваних документів з предметом доказування, пропорційність втручання, належність ухвали та її мотивованість, а також похідні наслідки для допустимості отриманих матеріалів, якщо межі доступу були порушені

[3; 13]. У криміналістичному вимірі захист повинен фіксувати ознаки селективності, підміни контексту, неврахування альтернативних джерел і «перекроювання» причинно-наслідкових зв'язків [19].

Обшук і вилучення документів/цифрових носіїв у провадженнях за ст. 191 КК України є критично чутливими процесуальними ситуаціями, оскільки можуть паралізувати діяльність підприємства, спричинити непропорційні наслідки та створити ризики порушення адвокатської і комерційної таємниці. Криміналістичне забезпечення дій захисника полягає у контролі меж дозволу, відповідності предмета пошуку формулюванням ухвали, належності вилученого предмету до доказування, коректності опису та фіксації вилученого, а також у документуванні порушень, що згодом можуть визначати оцінку допустимості доказів [9; 13]. Методологічно важливо оцінювати обшук через призму міжнародно-правових стандартів захисту приватності та їх застосування на національному рівні, оскільки саме такі стандарти посилюють аргументацію захисту щодо надмірності, формальності мотивування та непропорційності втручання [9].

Окремий пласт становить «якість» цифрових доказів: від способу копіювання даних і фіксації метаданих до відтворюваності та перевірюваності результатів. У таких справах будь-яка процесуальна «дрібниця» (умови доступу до файлів, часові параметри, логіка пошуку, цілісність носія, спосіб створення копій) може мати вирішальне значення для оцінки достовірності й допустимості цифрового доказу, а отже – для переконливості всього доказового нарративу [13; 19].

Попри документальний характер доказування у провадженнях за ст. 191 КК України, матеріали оперативно-розшукової діяльності інколи стають підставою для ініціювання слідчих дій, окреслення кола осіб, моделювання схем руху активів. Тому криміналістичне забезпечення діяльності захисника включає здатність відмежовувати оперативну інформацію від доказів і вимагати дотримання процесуальних гарантій судового контролю та прокурорського нагляду при використанні протоколів оперативно-розшукових заходів у доказуванні [12]. Практична небезпека полягає в тому, що обвинувачення може «підсилувати» документальні матеріали оперативними інтерпретаціями, які є неперевірюваними або здобутими з порушенням гарантій, формуючи упереджений контекст для судової оцінки [12; 13]. Отже, процесуальна стратегія захисту має включати перевірку законності такого «переходу», а криміналістична – виявлення того, де інтерпретація підміняє факт.

Для справ за ст. 191 КК України характерне домінування експертних висновків і матеріалів ревізій/аудитів при доведенні шкоди, завищення вартості, невідповідності обсягів робіт, фіктивності операцій тощо. Водночас «об'єктивізована» форма експертного висновку може приховувати методичні помилки, неповноту вихідних даних, підміну предмета дослідження правовими оцінками або некоректні припущення, що критично впливають на категоричність висновків [19]. Тому криміналістичне забезпечення діяльності адвоката включає: постановку коректних питань, ініціювання альтернативних досліджень у межах процесуальних можливостей, перевірку повноти документальної бази, на якій ґрунтується експерт, та тактично виважену підготовку допиту експерта в суді [16; 17; 19; 23]. Концептуально це узгоджується з підходом, за яким справедливе доказування вимагає перевірюваності й мотивованості, а не формальної наявності висновку в матеріалах [8; 13].

Особливої уваги потребує ситуація, коли експертиза фактично «конструює» причинний зв'язок або умисел через економічні індикатори (наприклад, «економічна недоцільність»), виходячи за межі компетенції. У таких випадках завдання захисту – перевести дискусію у процесуально коректну площину: що саме встановлено як факт, на яких даних, якою методикою, з яким рівнем невизначеності і чи не підмінено фактичні висновки правовими.

Судовий контроль у досудовому провадженні є ключовим механізмом, через який захисник забезпечує не лише реакцію на окремі порушення, а дисциплінування доказового процесу в цілому, підвищуючи передбачуваність і перевірюваність дій сторони обвинувачення [3; 13]. Доктринальні напрацювання щодо реалізації засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею обґрунтовують, що змагальність на досудовій стадії потребує інституційного «фільтра» дискреції держави, і саме слідчий суддя забезпечує реальність такого фільтра, коли захист активно ініціює контроль [4].

У межах криміналістичного забезпечення це означає, що адвокат має вибудовувати системну лінію судового контролю щодо найбільш ризикових втручань: тимчасового доступу, обшуків, вилучення цифрових носіїв, арешту майна, обмежень доступу до матеріалів, а також відмов у проведенні процесуальних дій на користь захисту [3; 22; 25; 28]. Праці, присвячені процесуальним гарантіям прав людини та функціям слідчого судді, підкреслюють, що ефективність судового контролю прямо залежить від аргументованості позиції сторони захисту та здатності переводити фактичні дефекти у юридичні критерії – пропорційність, законність, мотивованість, наявність підстав і належна процедура [23; 29]. Окремі дослідження звертають увагу на проблеми забезпечення доказування слідчим суддею у специфічних процесуальних формах (зокрема під час допиту свідка/потерпілого у судовому засіданні на досудовій стадії), що вимагає від захисту тактичної

готовності працювати з «раннім» формуванням доказів і забезпеченням права на ефективне поставлення запитань та заперечень [26].

Застосування практики ЄСПЛ при здійсненні судового контролю становить окремий ресурс аргументації захисту, оскільки дозволяє підсилювати національні критерії вимогами конв Звідси випливає, що криміналістичне енциклопедичних стандартів щодо законності, несвавільності та належного обґрунтування втручань [31]. Показовим у ширшому контексті стандартів контролю свавільності та недопущення зловживання кримінальним процесом є підхід ЄСПЛ у справі *Kavala v. Turkey*, де Суд детально оцінював питання достатності підстав та законності обмеження свободи і загальну логіку використання кримінально-процесуальних інструментів [30]. Хоча предмет цієї справи не зводиться до економічних злочинів, її стандарти корисні для методології захисту у будь-яких провадженнях із високими ризиками надмірного втручання: вони допомагають формувати аргументацію щодо необхідності реального, а не формального судового контролю та недопустимості «постфактум» легітимації втручань без належної доказової основи [31; 32].

Одним із найскладніших практичних вузлів у справах за ст. 191 КК України є розмежування кримінально караної поведінки від господарського спору, порушень бюджетної/закупівельної дисципліни, управлінських помилок або корпоративних конфліктів. Дослідження проблем протидії рейдерству та кримінально-правових ризиків у корпоративній сфері вказують, що господарсько-правові механізми можуть використовуватися як оболонка для кримінальних намірів, але також можливе і зворотне: кримінальна кваліфікація застосовується як інструмент тиску в корпоративних конфліктах, що потребує від захисту особливої доказової дисципліни й чіткого розмежування фактичної та правової площини спору [2]. У такій ситуації криміналістичне забезпечення діяльності адвоката полягає в реконструкції економічної реальності операцій, демонстрації логіки прийняття рішень (у т.ч. колегіальних), доведенні реальності поставок/робіт або наявності службової необхідності, а також спростуванні ключових кримінально-правових ознак: ввіреності/відання, корисливої спрямованості, прямого умислу та конкретизованої шкоди [19].

Додаткового значення набувають провадження, де фігурують суб'єкти зі спеціальним статусом або де підвищений ризик політизації/інституційної чутливості. Напрацювання щодо здійснення кримінального провадження стосовно народних депутатів виявляють загальну закономірність: що чутливіший статус – то вищим має бути стандарт процесуальної точності й судового контролю, а отже й вимоги до криміналістичного забезпечення захисту [18]. Аналогічно дослідження щодо гарантій суддівської незалежності та проблематики притягнення суддів до кримінальної відповідальності підкреслюють, що процедурна визначеність і належний контроль є умовою легітимності результату та довіри до правосуддя [11; 15]. У справах за ст. 191 КК України ці висновки трансформуються у практичний імператив: будь-який доказовий крок обвинувачення має бути процесуально перевірюваним, а будь-яке втручання – належно обґрунтованим і пропорційним [13; 29].

У цьому вимірі криміналістичне забезпечення діяльності адвоката у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України набуває значення не лише прикладного інструментарію захисту, а й процесуального механізму забезпечення реалізації права на справедливий суд. Саме через криміналістично підготовлену доказову активність захисника, орієнтовану на контроль процесуальної форми, перевірюваність джерел доказів і обґрунтованість процесуальних рішень, створюються умови для дотримання стандартів несвавільності, пропорційності та передбачуваності кримінального провадження. У науковій літературі обґрунтовано, що стандарт доказування «достатня підстава» виконує функцію ключового процесуального фільтра, який пов'язує судовий контроль із правом на справедливий суд, обмежуючи дискрецію сторони обвинувачення на досудових стадіях і запобігаючи формуванню доказової конструкції на основі припущень або фрагментарних даних [21]. Водночас право на справедливий суд у кримінальному процесі розглядається як комплексна гарантія, що охоплює не лише стадію судового розгляду, а й досудове провадження, включаючи вимоги до якості доказування, мотивованості втручань у права особи та ефективності судового контролю за діями органів кримінального переслідування [22]. У справах за ст. 191 КК України, з огляду на їх документально-економічний характер і підвищені ризики процесуальної асиметрії, саме криміналістичне забезпечення діяльності адвоката забезпечує практичну реалізацію цих стандартів, трансформуючи формальні гарантії справедливого суду у дієвий інструмент перевірки допустимості, належності та достатності доказів.

Висновки. Криміналістичне забезпечення діяльності адвоката у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України слід розуміти як комплексну міждисциплінарну систему організаційних, методичних і тактико-технологічних рішень, спрямованих на забезпечення реальної, а не декларативної змагальності у категорії справ, де доказування здебільшого вибудовується навколо масиву документальної, фінансово-економічної та цифрової інформації, а фактична «подія вибуття майна» часто опосередковується господарськими операціями, управлінськими рішеннями та облікови-

ми процедурами. У такій моделі захист не може обмежуватися ситуативним запереченням окремих тез обвинувачення: він має діяти проактивно, формуючи перевірювану альтернативну версію подій і контролюючи якість доказового матеріалу на всіх етапах його появи, фіксації, інтерпретації та використання у процесі. Ядром цієї системи є поєднання трьох взаємопов'язаних компонентів: (1) доказової стратегії захисту, зорієнтованої на ранню діагностику доказового «ядра» обвинувачення (вузлових документів, ключових транзакцій, цифрових слідів, базових експертних висновків) і побудову альтернативної доказової картини через висування та перевірку конкурентних пояснювальних гіпотез, відмежування управлінських помилок і господарських ризиків від кримінально караної поведінки, а також системну роботу з елементами складу злочину (правовий статус і повноваження службової особи, режим «ввіреності», причинний зв'язок, розмір шкоди, суб'єктивна сторона); (2) криміналістично обґрунтованої тактики роботи з документами, цифровими даними та експертним знанням, що передбачає перевірку походження, автентичності й цілісності документів, зіставлення первинних і вторинних облікових даних, аналіз логіки формування показників, виявлення ознак селективного відбору або «конструювання» доказів, а щодо цифрових даних – увагу до метаданих, контексту створення/зміни файлів, відтворюваності результатів, належної фіксації та простежуваності (chain of custody) для мінімізації ризиків підміни, спотворення або некоректної інтерпретації; (3) системного використання судового контролю як процесуального механізму забезпечення «якості» доказів і обмеження дискреції держави, зокрема через своєчасне оскарження рішень і дій, що впливають на доказову базу (обшук, тимчасовий доступ, вилучення, арешт майна/документів/носіїв, призначення та межі експертиз, доступ до матеріалів, дотримання стандартів належної процесуальної форми), та через формування для суду прозорої картини доказових ризиків і процесуальних деформацій. Практична цінність такого підходу полягає в тому, що він дає можливість захисту не лише реагувати на поодинокі порушення, а керувати доказовими ризиками в цілому: нейтралізувати ефект селективної інтерпретації документів і фінансових показників, запобігати непропорційним втручанням у права та законні інтереси сторони захисту (обшук, вилучення, арешт), забезпечувати збереження й доступність виправдувальної інформації та, зрештою, переконливо демонструвати суду відсутність необхідних ознак складу злочину або недоведеність критичних елементів, від яких залежить кримінальна відповідальність за ст. 191 КК України [6; 7; 8; 9; 13; 14; 19; 29; 32].

Подальші дослідження у сфері криміналістичного забезпечення діяльності адвоката у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України доцільно спрямувати на поглиблення теоретико-методологічних засад цього інституту, зокрема на обґрунтування його місця в системі криміналістичного забезпечення кримінального провадження та визначення меж застосування криміналістичних знань стороною захисту. Окремим напрямом є розроблення типових і варіативних моделей доказової стратегії захисту з урахуванням домінування документальних, фінансово-економічних і цифрових доказів у справах про привласнення та розтрату майна. Актуальним залишається дослідження криміналістичних особливостей роботи адвоката з електронними документами, цифровими слідами та результатами аналізу великих масивів даних, а також питань забезпечення їх автентичності, цілісності та відтворюваності. Перспективним є аналіз тактики використання спеціальних знань і судових експертиз стороною захисту, включно з ініціюванням альтернативних експертних досліджень і критичною оцінкою експертних висновків обвинувачення. Важливим напрямом подальших наукових пошуків є дослідження ролі судового контролю як механізму забезпечення якості доказів і обмеження дискреції держави у кримінальних провадженнях економічної спрямованості, а також узагальнення впливу практики Верховного Суду та Європейського суду з прав людини на формування сучасних стандартів криміналістичного забезпечення діяльності адвоката у справах за ст. 191 КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вищий антикорупційний суд. Статистичні звіти за формою № 1-К щодо справ за ст. 191 КК України, 2019–2025 рр. URL: <https://court.gov.ua/sud4509/statystyka>.
2. Кальман О.Г., Погорецький М.А. Рейдерство: причини та заходи протидії. *Вісник Запорізького юрид. ін-ту Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ*. 2009. № 3. С. 150–160. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=BgQjXoUAAAAJ&start=20&pagesize=80&citation_for_view=BgQjXoUAAAAJ:KxtntwgDAa4C.
3. Макаров М.А. Теорія та практика здійснення судового контролю у кримінальному процесі: монографія. Київ: Видавничий центр «Кафедра», 2017. 434 с. URL: <https://www.navs.edu.ua/zagalnoakademichni-kafedri/kafedra-kriminalnogo-procesu/vidannya-kafedri/perelik-drukovanih-vidan/makarov-mark-anatolijovich.html>.
4. Нор В.Т., Крикливець Д.Є. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею: монографія. Львів: Колір ППО, 2017. 376 с. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/monografiyi/realizatsiya-zasady-zmahalnosti-pid-chas-rozglyadu-skarh-slidchym-suddeyu>.

5. Офіс Генерального прокурора України. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2019–2025 роки (форма № 1). URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statistics.html>.
6. Погорецький М.А. Захисник – суб'єкт доказування у кримінальному процесі. *Організація адвокатури і надання правової допомоги в демократичному суспільстві*: доповіді міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2002. С. 27–30.
7. Погорецький М.А. Захисник – суб'єкт доказування на досудовому провадженні за чинним КПК України: проблемні питання. *Актуальні питання державотворення в Україні*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 травня 2014 р.). Київ: Прінт-Сервіс, 2014. С. 480–482. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=BgQjXoUAAA&start=20&pagesize=80&citation_for_view=BgQjXoUAAA:geHnlv5EZngC.
8. Погорецький М.А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства України*. 2015. № 3. С. 63–79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf.
9. Погорецький М.А. Обшук: міжнародно-правові стандарти захисту приватності та їх застосування в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 7. С. 243–252. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-7/54>.
10. Погорецький М.А. П'ять років чинності кримінального процесуального кодексу: уроки для правотворчої діяльності. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 11–27. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2017_Pohoretskyi.pdf.
11. Погорецький М.А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України: проблемні питання матеріального та процесуального права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 223–234. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Pogoretskyi.pdf.
12. Погорецький М.А. Судовий контроль та прокурорський нагляд за використанням протоколів оперативно-розшукових заходів як доказів у кримінальному процесі. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. № 2. С. 32–38. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JUJ_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=IJ=&S21COLORT-ERMS=1&S21STR=Ж15408.
13. Погорецький М.А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4. Ч. 3. С. 269–279. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.40>. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/08/42-2.pdf>.
14. Погорецький М.А., Коровайко О.І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочини, учинені організованими злочинними угрупованнями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*: наук.-практ. журн. Київ: Міжвід. наук.-досл. центр з проблем боротьби з орг. злоч., 2013.
15. Погорецький М.А., Польовий О.Л., Яновська О.Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2014. 308 с. URL: <https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8488>.
16. Погорецький М.А., Сергеева Д.Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. № 1 (5). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf>.
17. Погорецький М.А., Сергеева Д. Б. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 113–123. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2016_Sergeeva.pdf.
18. Погорецький М.А., Старенький О. С. Здійснення кримінального провадження щодо народних депутатів: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 79–90. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2017_Pogoretskyi_Starenkyi.pdf.
19. Погорецький М.А., Щирук М. Участь захисника у доказуванні у справах про привласнення або розтрату майна службовою особою: проблемні питання теорії та практики. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2025. № 3. С. 139–150. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2025.3.20>. URL: <https://kelmczasopisma.com/ua/jornal/98>.
20. Погорецький М.А., Яновська О.Г. Адвокатура України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 368 с. URL: <https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8208>.
21. Погорецький М.А., Міцкан О.А. Стандарт доказування «достатня підстава» у кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 31–42. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.3/31-42>. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2019_POGORETSKIY_MITSKAN.pdf.

22. Погорецький М.А., Гриценко І.С. Право на справедливий суд. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. С. 4–7. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2012_91_3.
23. Старенький О.С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика: монографія / за заг. ред. д. ю. н., проф. М.А. Погорецького. Київ: Алерта, 2016. 336 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/kriminalni-procesualni-garantiyi-zakhisnika-yak-subiekta-dokazuvannya-u-dosudovomu-rozsliduvanni-teoriya-ta-praktika.pdf>.
24. Туманян А.Р. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судових функцій у досудовому провадженні. *Форум права*. 2011. № 2. С. 896–901. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_2_146.
25. Циктіч В.М. Проблемні питання забезпечення прав людини у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 154–162. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2016_Cuktich.pdf.
26. Циктіч В.М. Проблемні питання забезпечення доказування слідчим суддею у ході проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 82–88. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2017_Tsutkich.pdf.
27. Шапутько С.В. Повноваження слідчого судді щодо судового контролю у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 20 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0418U002730>.
28. Шаренко С.Л. Теоретико-прикладні основи діяльності слідчого судді в кримінальному провадженні: монографія. Харків: Право, 2021. 480 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product%2Fproduct%2Fdownload&product_id=4370&download_id=1408&fbclid=IwAR3bl2k4zt6lCdYi4StPOgvfMjcsH0QaG9QSujK5UkZe5xt0sUYM8Jm-n24&srsId=Afm-VOopZy-b1ZgeW60XI2XKhYXqFm4DhbJmFRB3XRRrCWpdNvT9n2se.
29. Шило О.Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України: монографія. Харків: Право, 2011. 472 с. URL: https://dSPACE.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19837/1/Shylo_mon_2011.pdf.
30. Шуило М.Є., Погорецький М.А. Докази і доказування. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажиський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, та ін. Харків: Право, 2012. С. 247–308. URL: <https://dSPACE.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/20794>.
31. Яновська О.Г. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 2. С. 12–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2013_2_4.
32. Case of *Kavala v. Turkey* (Application no. 28749/18): Judgment of the European Court of Human Rights, 10 December 2019, final 11 May 2020. HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-199515>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.12.2025
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026